

Hitéletünk elevenítése.

Hitéletünk terén sok tennivalónk akad. Egyházi életünk mai stádiumában nem dicsekedhetünk valami benső, nagy erővel. Ennek meglátása és megérzése, megmozdulásra, újjáébredésre kell mindnyájunkat ösztönözzön, mert enélkül nem tudjuk legyőzni a végzetes nehézségeket, melyek egyházunk életére ránehezedtek. Hitéletünk pangásában nem az a baj, hogy nem volnának nekünk tudományosan képzett szellemi vezérletre képesített embereink s nem is az, hogy nem volna alkalmas papságunk, vagy pedig, hogy azok magatartása a helyzet követelte erkölcsi feltételeknek nem felelne meg, amint azt sokan vélik, hanem egyszerűen az, hogy a hitélet terén a szellemi vezérlet elveszítette a kapcsolatot a néplélekkel. Épen ezért nem egészen jár azon a munkamezőn, amelyen feladatait a legbiztosabban meg tudná oldani.

Hogy milyen körülmények okozták e kapcsolat megszakítását, arról sokat lehetne beszélni. A tömegléleknek az anyagiasság felé való terelése; a közerkölcsöket minden tekintetben megbomlasztó nagy veszedelmek, avagy a biztosabb időben történt mulasztások talán mind okozatok voltak, de tény az, hogy különösen az utóbbi időkben olyan erők és áramlatok jöttek, amelyek a mi hatáskörünket túlszárnyalták s kezeink közül sok mindent kiragadtak a vezetés terén. Nagy elhivatást, erős elkötelezettséget kíván tehát az idő mitőlünk, hogy a nagy rombolások után az újjáépítés munkája megkezdődhessen.

Az elmondottak igazolására egy néhány tünetet említek fel. Ha egyházközségeink régi jegyzőkönyveiben lapozgatunk, feltűnik, hogy a régi időben a belső emberek iránti érdeklődésnek milyen nagy ereje nyilvánul meg a régi írásokban. Kérzik a betükből, hogy akkor a nép a papjába helyezte a bizalmát, annak tekintélyét mennyire féltette, eljárásait mennyire figyelte és esetleges megbotlásain hogy felháborodik stb. Ma ezt az erős, intenzív érdeklődést hiába keressük. Ha nem is mondhatjuk egészen, hogy ebben a tekintetben a közönyösség idejét éljük, de azért érezzük, hogy a nép bizalma nem a régi erejében nyilvánul meg és nem egészen tekinti a papját társadalmi életében szellemi és lelki vezérének. A közönséges vasárnapi istentiszteletek gyakorlásánál templomainkat vallásközönségünknek átlagosan 10%-a látogatja. Ha az elmaradó 90% egyrészét a gyermekek teszik is ki, mégis meg kell állapítanunk, hogy az elmaradó rész ezen a téren a közönyösséget je-

lenti. — Egyházi intézményeink fenntartásánál helyzetünk óriási változáson ment át. Az új helyzetben a legelső teendőink közé tartozott volna az anyagi alap megteremtése az áldozatkészség útján. Ezen a téren a szerencsétlenséget növelte az, hogy a nép a háborus idők óriási terheinek elhordozása után rendkívül anyagias lett. Minél nagyobb és több lett a szükség, annál inkább rátette a zsebére a kezét és a lelkesek nem bírtak ezen a téren kellő eredménnyel küzdeni a nehézségekkel. A baj oka az volt, hogy e helyzetet nem előzte meg a ránevelés és így a legtöbb helyen csak előmozdította a lelkes és hívei között az elhidegülést.

Ilyen körülmények között, ha el is mondhatjuk, hogy a vallás még nem szorult védelemre, viszont éreznünk kellett, hogy egyházunk legerősebb bástyája, a vezetésben helyezett bizalom alapján rendült meg, a kapcsolat a legérzékenyebb ponton szakadt el és jövő fennmaradásunk attól függ, hogy itt a romlásokat mennyire tudjuk kiépíteni. Bár-mennyire látjuk is a romokat és szemünkbe ötlük mindenfelől a gyengülés képe, mégis azt mondom, hogy helyzetünk biztató. A történelmi kényszer sahasem terelte nagyobb erővel a hitvallásos intézmények felé az embereket, mint éppen a mai napjainkban. Keményebb idők soha sem tanították a népet arra, hogy lelkeszeiben, belső embereiben keresse meg a bizalmas barátját, mint a mostani. Épen ezért ennek meglátása és megérzése kell hogy arra ösztönözzön, hogy megragadjuk az alkalmat s igyekezzünk arra, hogy adott társadalmi életünkben oly munkakört vállaljunk, olyan szerepet töltsünk be, amely, míg egyfelől nélkülözhetetlen, másfelől egyházunk erejét a régi fényébe, a régi dicsőségébe emelje vissza. Szerintem a legelső lépés a lelkeszi karban a testületi érzés kifejlesztése, intenzívebbé tétele. Megértése annak, hogy én hiába vagyok egyik ponton erős, hiába mutatom fel a legszebb hitéleti képet, ha a másik ponton az én kartársamat legyűrték az ellenáramlatok, mert az a leveretés, ha ma nem, holnap engem fog sújtani. Az erősebb tehát a gyengébb támogatására kell siessen. A szerencsésebb viszonyok között dolgozó a nehezebben küzdő kartársát kell hogy kisegítse. Ne tekintse tehát senki csupán a saját egyházközségét munka mezejének, hanem élénk figyelemmel legyen az iránt is, hogy mi történik a szomszédjában s a megnyilvánuló hangulatokból szöjjön magának munkatervet. Ismerje meg mindenki a nép hangulatának rugóit és közösen tanácskozva, vegyék fel a küzdelmet az ellenáramlatokkal szemben. Igen nagy baj az, hogy a lelkeszt helyzete arra kényszeríti, hogy a népszerűséget keresse. A népszerű lelkes feladatának betöltésénél sokszor úgy látszik, hogy biztosabb alapokon áll. A népszerű lelkes iránt bizalmasabb a hatósága is. Pedig a népszerűségről már nagyon sokan

megírták és megmondották, hogy mi az s éppen ezért állítom, hogy egy népszerűtlen lelkész lelki értékekben semmi tekintetben sem marad a népszerű mögött, de munkásságát megbéníthatja. Nekünk számolni kell ezzel és éppen ez a pont az, ahol föltétlen szükség a kartársi segítség igénybe vétele. Az egyes egyházközségekben előforduló kisebb-nagyobb bajoknál, avagy a kényesebb természetű kérdéseknél a helybeli lelkészt felcserélheti egy másik kartársa. E kérdésről nem akarok bővebben szólni, csupán igazolásául említettem fel arra, hogy a mi munkakörünk nem mindig az eszményképek beállítása, avagy az erkölcsi értékek megrajzolása csupán, hanem sokszor harcmodor, ahol a taktikai eszközök igénybevétele megkívántatik és annak szerencsés megválasztásától sok minden függ, mert nekünk hol védelmi, hol támadó állásba gyakran kell sorakoznunk. A testületi élet kifejlesztését és intenzívebbé tételét legegyszerűbben meg lehet valósítani a missziói alakulatok keretében. Ezeknek kiépítését mulhatatlanul szükségesnek és sürgősnek tartom. Négy vagy öt lelkész összefog és együttesen kölcsönösen eljárnak egyházközségeikbe, ott ünnepélyt rendezve összehozzák a gyülekezeteket. Mindenik lelkész a saját egyházközségében található állapotokat kartársai előtt bizalmasan feltárja és esetleg az embereket ismerteti. Ünnepély után felhívják a presbiteriumot megbeszélésekre. E megbeszélések keretében aztán az aktuális kérdéseket egyik lelkész beindítja és barátságos modorban hozzászólásra hívja fel a megjelent tagokat. Szó szót vált ki, vélemények nyilvánulnak meg kölcsönösen és e vélemények kicserélésének egyházi hitéletünk megújulása szempontjából óriási jelentőséget tulajdonítok. Nem beszélek elképzeltetlenné, vagy nehezen megvalósítható dolgokat, mert mi már ezeket megpróbáltuk és mondhatom, meglepett, hogy népünk között mennyi értelmes, jóindulatu, társadalmi helyzetével és feladataival tisztában levő emberünk akad. Ezeket az embereket kiválasztván, megszólaltatni, megfelelő munkába állítani, nem kis jelentőségű dolog és mondhatom, hogy ha ez a múltban megtörtént volna, ma egyházközségeink más képet mutatnának. Ez eljárásoknál taktikailag nem a szép beszédek tartása, nem a szónoki erők megnyilvánulása, hanem a megbeszélések előhozatala a fontos.

Már most kitérek rövidesen arra, hogy ezeknek a missziói alakulatoknak milyen munkaköre, feladatának milyen vezér-elve kell, hogy legyen. Ez eljárásoknak kettős haszna van, egyik a lelkek önművelése, gyakorlása, másik a hívek lelkiéletének megmozgatása. Mert ugyebár, ha mi csak ünnepélyeket, szónoklatokat tartunk, ebből még nem ismerjük meg, hogy az elhangzott ígék milyen hatást váltottak ki a lelkekben. A nép lelkének és hitvilágának megismerése pedig éppen annyira fon-

tos egy lelkész tudásvilágában, mint a theol. akadémiai tanulmányai. E kérdés fontosságára való tekintettel egy kis kitérést teszek. Gyülekezeteinket általában két csoportba szokták sorozni, városi és falusi gyülekezetekre. Ez a megosztás nem eléggé megmagyarázó, én e megosztásnál más szempontot veszek figyelembe. Két ember néz a csillagos égre. Az egyiknek képzelete egyik csillagképről a másikra száll s majd ismét egy messzebb eső csillagképpel tovább. Gondolatában mérlegelni kezdi a megmérhetetlen távolságot, aztán visszaszáll saját lényéhez; lelke majd a végtelen nagyság, majd a végtelen kicsinység felé ragadja, akármerre tekint, megérzi, hogy e végtelenségnek útján van. Ez ihletett pillanatban lelke megrendül, törpeségének, kicsinységének érzetével meghódol a beláthatatlan és megmérhetetlen nagyság előtt s megszületik vallásos érzése. Ez az érzés aztán arra ösztönzi, hogy a megmérhetetlen világból minél nagyobb látson, minél többet ismerjen meg. A megmérhetetlen hatalmu Isten törvényeiből minél többet tanuljon és sajátítsa el. Szóval leszögezett hite tudásra, tanulásra serkenti.

A másik ember ugyanezt a dolgot nem úgy nézi. Ő az eget egy kiterjesztett erősségnek látja, amelyen a csillagképek nem egymásután, hanem egymás mellett következnek. Érzi, hogy a kiterjesztett erősségen nem láthat túl, a végtelenség fogalmát nem érti meg s ezért képzeletével benépesíti az égen túli láthatatlan világot. Ott az Isten lakik az ő tökéletesebb, fensőbb és minden tekintetben szebb világával. Az a világ azonban társas összefüggésben van a mi világunkkal. E földi világnak is Isten a kormányzója és fenntartója. Istent gondviselésre és szeretetre kötelezi az erényes élet és az imádkozás, viszont az embert is erkölcsös életre és Istentiszteletre kötelezi a gondviselés. Tehát sem az Isten nem független az embertől, sem az ember az Istentől.

Látnivaló, hogy míg az első tipushoz tartozó vallásos embert az ő vallásos érzése tudásra, tanulásra ösztönzi, a másik tipushoz tartozót nem hajszolja ismereteinek bővítésére. Ő hinni akar és nem tudni, könnyebben rendbe jön tehát egy felsőbb világgal, hitvilágában nem óhajtva a fejlődést.

Azt mondják, hogy az ember kultur fejlődéséhez nem feltétlen szükség a hitnézeti fejlődés. A görögök és rómaiak példája eléggé igazolja, hogy a legkezdetlegesebb hitnézetek mellett is a kulturfejlődés magas fokot érhet el. Mi unitáriusok azonban ezzel nem értünk egyet. Mi azt tartjuk, hogy a hit és erkölcsi világnézet fejlődése mellett a történelmi katasztrófális visszaélések nem következnek be. Éppen ezért reánk nézve az a vallásos érzés kedvezőbb, amely a fejlődés útjára egyenesen rálép. Népünk pedig hitében legnagyobb részében nem ehhez a tipushoz tartozik. Hitéhez sok olyan babonás dolog fűződik, amelyet a tudomány

ma lemosolyog. (A jégverések, elemi csapások, katasztrófális dolgok Isten ítélkezései s a sorscsapásokban az égre tekint, onnan várva a szabadulást.)

E jelenség meglátása azonban nem szabad arra indítson minket, hogy romboló kézzel nyuljunk hozzá a hitnézetekhez. Mindaddig, amíg a nép lelkét magasabb hitnézetek befogadására képessé nem tettük, nem szerencsés összekúszálni az ő kezdetlegesebb hitvilágát. Nem szabad megbolygatnunk a halottakhoz fűzött gondolatokat az örök élet szababb megmagyarázásával, lerontani a régi idők emlékeihez fűződő vallásos szokásokat, sőt bizonyos mértékben alkalmazkodnunk kell ehhez a kezdetlegesebb hitvilághoz, hogy vezéreleveinket belekapcsolhassuk a nép lelkébe.

Sokszor megtörténik, hogy egy-egy unitárius lelkész az ő szababb szellemi prédikációjával megbotránkoztatja híveit. Oka az, hogy nem ismeri a népet és nem akar alkalmazkodni. Ilyen esetekben rendszeren az az eredmény, hogy vagy lerontja a nép hitvilágát anélkül, hogy rátudná vezetni annak fejlettebb útjára és ezáltal vallástalanná teszi, vagy pedig elúzi magától olyan helyekre (rendszen a szektákhoz), ahol hitvilágával megállhat.

Könnyű megismerni, hogy mi a nép vallásos érzésének a forrása. Nem elrejtett dolog, hogy mi ösztönzi a földmivest, mi az iparost, a kereskedőt és a többi társadalmi osztályu embereket az Isten előtt való meghódolásra. A vallásos érzés forrásaiban különböző, de tüneteiben egyöntetű s nekünk e forrásokból kell az erkölcsi élet tiszta vizét az életfolyó patakainak medrébe terelnünk. Azt kell megértsük, hogy a népet éppen hitvilágánál fogva tudjuk megragadni és magasabb hivatású eszmények szolgálatába állítani. Az ő hitvilága szerint magyarázni meg az erkölcsi törvényeket, mert a vallásnak a legelső elhívása az erkölcsi rend megteremtése és fenntartása. A gondolatokat, az érzéseket a hit irányítsa, a cselekedetekre a hit ösztönözzön. A nép képzeletét foglalkoztatni kell és nem szabad engedni, annak más irányba való terelését. Liturgiánk szerencsés megváltoztatása e feladaton sokat segíthet. (E kérdéssel az értekezlet külön foglalkozik s azért nem terjedek ki rá.) Fő dolog, hogy a templom látogatásokhoz ismét hozzászoktassuk vallás közösségünket. Ebből a célból egy dolgot szükségesnek tartok. Tudvalevő dolog, hogy a külön szertartást igénylő dolgoknál, mint a keresztelek, esketés és temetés, amelyeknél a papi funkciók elvégzését a nép elmaradhatatlanul szükségesnek tartja, az újabb időkben nem ragaszkodunk a templomokhoz. Amennyiben, különösen a temetéseknél egészségügyi szempontból nem esik kifogás alá, föltétlen szükségét látnám, a népet hozzászoktatni ahhoz, hogy életének minden nevezetesebb mozzanatai-

nál figyelme a templomá felé forduljon Ott kérje Istennek áldását, szeretetét, vigasztalását, gondviselését.

Többnyire minden egyházközségben szoktak tartani vallásos estélyeket. E vallásos estélyeken a lelkész igen sok helyen imát és beszédet vagy biblia magyarázatot tart. Szóval rendes istentiszteletet végez. Ez eljárásokkal mi magunk visszük ki a közös istentisztelet gyakorlását a templomból. Igaz, hogy e vallásos estélyek rendszeren látogatottak és ott nagyobb számban találjuk a gyülekezetet s lehet, hogy talán áhítat szempontjából sem eshetik kifogás alá, de ne feledjük el, hogy a közönség nagyobb számban oda nem az istentisztelet kedvéért jelenik meg és hogy nekünk pályánk feladatainál nagyon is szükségünk van arra, hogy a templomok ne váljanak nélkülözhetővé, esetleg fölöslegessé.

Föltétlen szükséges a népet vallásos tárgyú olvasmányokkal ellátni. E szerepre Irodalmi Társaságunk vállalkozott és a cél szolgálatában jelentek is meg már füzetek. Az eddig megjelent füzetek nagyrésze azonban szakmunka. Szakmunka csak szakembereknek való és ezeknek némi eredményessége csak úgy van, ha tartalmát a lelkész előzetesen ismerteti. A népben az olvasókedv felébresztésére inkább költészeti munkák kellenek. Sajnos, hogy az unitárius vallásos költészetnek hiányát nagyon érezzük. A mi egyháztörténetünk nagyon gazdag költői feldolgozásra alkalmas eseményekben. Egyháztörténelmünk és hitelveink költői formában való megjelenítése és a néplelkekbe való belopása igen kívánatos volna, mert tudjuk, hogy egy-egy katolikus irányzatu költemény sokszor hogy megragadja a nép képzeletvilágát. Vallásos közönségünk sorában két elem van, amelyet egyházunk szervezetében nem ölelt fel: a nők és az ifjuság.

Elégé nem értékelhető érdeme a D. F. Egyletnek, hogy egyfelől a nőknek egyházi életünk kereteiben munkakört adott, másfelől az ifjúságot szervezetbe tömörítette. A nőknek az egyházi élet munkakörébe való bevonása egy hatalmas erő megnyerését jelenti a hitélet újraépítése terén. Az ifjúságnak az egyleti életben való szervezése és nevelése pedig igen fontos abból a szempontból, hogy ha minden erőfeszítéseink dacára a jelen küzdelme meddő maradna, a jövődő biztosítva legyen számunkra. A Dávid Ferenc Egylet szervezését ezenfelül azonban nem erőltetném és pedig azért, mert minden unitárius egyházközség egy Dávid Ferenc Egylet, amelynek történelmileg kiépült és kipróbált szervezete van. E szervezetben a presbiterium kereteiből nem szükség kivenni a hitélet feladatait, mert az sokkal hivatottabb testület, mint bármilyen egyleti választmány, t. i. nem műkedvelői szerepe van, hanem hivatott és felelős munkaköre. A presbiterium munkaköre nagyjában csak az

anyagi kérdések felügyeletében vagy kezelésében merült ki. A missiói bizottságok ezt a testületet vallás-erkölcsi téren munkába kell állítsák. Mint az egyházközség tekintélyesebb vezető emberei, képesek arra, hogy a lelki élet mozzanatait nemcsak figyelemmel kísérik, hanem irányítsák is és cselekvőleg lépjenek föl a vallás munkamezején, (templomba járás, vasárnapi munkaszünet, megtévedések, botránkoztatások leintése, az ifjúság buzdítása stb.)

Az embernek természeténél fogva a tömegcselekvésekre mindig kedve és hajlama volt. Tömegben jobban tud táncolni, többet bír dolgozni s talán buzgóbban tud imádkozni is. A tömegcselekvéseket egyházi téren sem szabad pihenni hagyni. Itt nyilvánul meg egy falunak az életereje, haladásának és fejlődésének itt vannak legbiztosabb támaszpontjai. A lelkésznek ezen a téren fontos szerepe és nagy munkaköre van.

A halottak emlékének kegyeletes megőrzése, tiszteletük kultusza a hitélet erejét nagyban növeli. Ugy a művészeti szempontok, mint a hagyományos szokások ezen a téren különös figyelmet érdemelnek, mert ne feledjük el, hogy ezek a vallás legfőbb erejét táplálják.

Még egy jelenséget akarok felemlíteni csupán. Feltűnő, hogy egyházunk egyházközségei a hitélet terén mennyire különbözőek egymástól szokásaikban, közszellemükben. A missiói kör munkakereteiben észlelt dolgokról egy a munka eredményét számbavevő fórum előtt őszinte és a valóságnak teljesen megfelelő ismertetést kell beterjeszteni. Ezzel ketős célt szolgálunk. Az egyházközségeket tudatára ébresszük annak, hogy ők egy nagy testülethez tartoznak, amelyben egységesen kell kifejtsék munkaerejüket. Ez azért szükséges, mert híveink az egyházközségek keretein belül készek áldozni és ezen a téren szép tettekkel találkozunk, de egyetemes egyházunk szükségéről nem igen akarnak tudni. Valahogy külön és önálló testületnek képzelik magukat. Másfelől pedig azért fontos, mert a hitélet irányító szervezetnek föltétlenül tudnia kell alaposan a hangulatoknak, az érzéseknek megnyilvánulását és azoknak indító okait, hogy a veszélyeztetett pontokon esetleg csirájában tudja elfojtani a feltörni akaró ellenáramlatot, vagy pedig az elindult rossz irányzatot megfelelő erők szembeállításával jó útra terelje.

Mindezek azonban csak kezdő lépések. A pangó hitélet elevenítésének széles és nagy munkamezeje van, amelyet így a maga egészében belátni nem lehet. A kereső azonban megtalálja, amit keres. Az idő és a tapasztalatok megmondják majd bővebben, hogy mit kell tennünk, hogy a társadalmi közélet terén nélkülözhetetlen munkakört vállalva, úgy anyagi, mint szellemi téren népünk vezetői lehessünk ismét.